

De aanpak van faunavraagstukken bij Staatsbosbeheer

Dieren worden vaak ingezet als onderdeel van het natuurbeheer, maar er kan veel meer. De tijd dat inhoudelijk goed doorwrochte ecologische visies op fauna automatisch op een brede maatschappelijke steun kunnen rekenen is voorbij. Staatsbosbeheer kiest daarom voor een andere aanpak van faunavraagstukken. In dit artikel leggen we aan de hand van voorbeelden uit hoe dit in de praktijk werkt. De publieke aandacht voor dieren in de natuur is daarbij niet zozeer een risico voor het beheer, maar vooral een kans om betrokkenheid met dieren om te zetten in bescherming van gebieden en natuurwaarden.

— Meta Rijks, Theo Meeuwissen en Marjet Heins (Staatsbosbeheer)

> In het natuurbeheer gaat het veelal over de ontwikkeling van vegetatie. Maar het zijn juist dieren die regelmatig onderwerp van gesprek zijn; van de paarden uit de Nieuwe Wildernis-film, verdwaalde potvissen en wolven tot bronstige edelherten en zwijnen die opduiken op onverwachte plekken. Het overvliegen van de kraanvogels is elk voorjaar inmiddels ook digitaal te volgen via twitter. De jonge vosjes op volgdevos.nl krijgen jaarlijks miljoenen bezoeken. De otter en de zalm staan al jaren symbool voor een schoon milieu en goede waterkwaliteit. Een ontmoeting met een dier is de kers op de taart van een natuurbezoek. Dieren hebben een symboolfunctie voor natuur in brede zin. En die maatschappelijke aandacht kan twee kanten op gaan: wilde dieren zijn ongelooflijk leuk én vreselijk lastig.

Digitaal en mondig

Ongeveer driekwart van de mensen in Nederland woont in de stad en de verwachting is dat deze trend zich de komende decennia voortzet. Iemand die opgroeit in een stedelijke omgeving heeft een heel andere beleving van 'buiten' dan iemand die opgroeit in een landelijke omgeving. Natuurbeelden blijken daarnaast niet eenduidig: dat bewijst hoe het begrip 'natuur' inmiddels een zeer pluriforme invulling heeft gekregen. Natuur is immers voor een ecooloog iets anders dan voor een agrariër of een gemiddelde bezoeker aan de Margriet Winterfair. Dat is niet erg, maar wel een gegeven waar je rekening mee moet houden in het natuurbeheer. Gedreven aan de slag op basis van ecologische kennis en beheerervaring is voor de terreinbeheerder niet meer genoeg. Burgers, journalisten en onderzoekers kijken kritisch mee en stellen terecht vragen. Je daarvoor afsluiten past niet meer bij een mondige samenleving waarin via social media nieuws direct voor iedereen beschikbaar is. Het kan zelfs averechts werken voor een project, je autori-

foto's Staatsbosbeheer

teit en je imago. En dan niet alleen het imago van de terreinbeheerder zelf, maar van de gehele groene sector. Herintroductieprojecten zijn daar een goed voorbeeld van. Herintroducties kunnen succesvol als goed doordachte beheermaatregel ingezet worden. Maar het wordt ook wel eens uitgelegd als een 'ecologenspeeltje' wat de legitimiteit van een doordachte beheermaatregel ondergraaft en het hele project ter discussie zet.

De aanpak van Staatsbosbeheer

De positieve betekenis van fauna, maar ook de incidenten die af en toe de kop opsteken, vragen dus om een andere benadering, waarin naast een ecologische of beheer technische kant ook de maatschappelijke component wordt meegenomen. Elke beheerder of boswachter komt die dilemma's tegen: wat doe je met een dassenburcht die zich uitbreidt richting een grafheuvel? Vossen zijn uitstekende natuurlijke predatoren, maar maken geen onderscheid tussen een roerdomp, een grutto of een gans. Hoe ga je daarmee om? Wat doe je als door het verruigen of vernatten van natuur in nabijgelegen woonwijken de insectenoverlast toeneemt? Wat doe je als een poel droog valt, de vissen dood gaan en de visvereniging je smeekt de vissen te redden? Drie van dit soort dilemma's hebben we verderop uitgewerkt (zie kaders).

Staatsbosbeheer heeft faunadilemma's uit de praktijk besproken met een brede vertegenwoordiging van (ervarings)deskundigen, zowel in- als extern: van boswachters tot wetenschappers, beheerders en natuurvorsers, mensen uit de media en beleidsmedewerkers. Stuk voor stuk waren het levendige en gepassioneerde gesprekken. Dieren blijken een veel gemakkelijker gespreksonderwerp dan planten, schimmels of ecosystemen. Alleen al het voeren van dit soort gesprekken leidt tot nieuwe inzichten voor de dagelijkse werkwijze en tot meer begrip voor elkaars standpunten en uitgangspunten. Nieuw voor ons waren de gesprekken met experts met een sociaal-maatschappelijke insteek, die elk voor zich kansen zagen voor het natuurbeheer om via een andere aanpak van faunavraagstukken meer draagvlak te krijgen in de samenleving.

Maar hoe doe je dat? Staatsbosbeheer zoekt het in een andere balans tussen

jacht) op de korte termijn moet niet ten koste gaan van de verbondenheid met ons werk of draagvlak vanuit de maatschappij op de lange termijn. Dat vereist wel dat je je bijtijds oriënteert op ‘de maatschappij’ en weet wat er leeft.

Betekenis voor de praktijk

Op lokaal of regionaal niveau kunnen afwegingen verschillend uitpakken omdat de situatie in bijvoorbeeld Drenthe anders is dan in de Randstad. De verwachtingen die de buitenwereld heeft over onze rol moet duidelijk zijn. Wij hebben onze verantwoordelijkheid als terreinbeheerder, maar soms verwacht men dat wij vanuit een bredere maatschappelijke positie (natuurbeheerder/maatschappelijke partij) bijdragen aan de oplossing van een probleem. Wij moeten ook helder zijn of we die rol kunnen oppakken en waarmaken. Onze aanpak kenmerkt zich dus door de wijze waarop het gesprek wordt gevoerd waarbij alleen het elkaar overtuigen vanuit inhoudelijke argumenten niet meer werkt. We hebben de afgelopen jaren gemerkt dat deze gewijzigde benadering op de werkvloer aanslaat. Om dit te illustreren beschrijven we hier drie voorbeelden uit de praktijk.

De knagende bever

maatschappelijke wensen en ecologische doelen. En dus niet in het blijven herhalen van voorlichting of de eigen visie ‘nog een keer uitleggen’.

Staatsbosbeheer beheert natuur voor mens, plant en dier. Daarbij is voor faunavraagstukken een tweedeling noodzakelijk:

1. Elk faunavraagstuk heeft een “ecologisch kader” dat betrekking heeft op onze eigen waarden en onze deskundigheid op het gebied van ecologie en beheer:
 - Onze terreinen en daaraan verbonden doelen zijn het uitgangspunt
 - Fauna hoort erbij en doet er toe
 - Alle dieren zijn voor ons in beginsel gelijkwaardig
2. Daarnaast is er een ‘maatschappelijk kader’:
 - Fauna roept emoties op
 - Nieuwe media vergroten en versterken lokale en regionale gebeurtenissen
 - Minder vanzelfsprekend vertrouwen / respect voor deskundige autoriteit zoals de boswachter of de ecooloog
 - Regionale culturele verschillen raken ook aan fauna-onderwerpen

Mede op basis van de gesprekken met in- en externe deskundigen hanteert Staatsbosbeheer de volgende redenerlijn voor zijn afwegingen en beslissingen met betrekking tot faunavraagstukken:

- Ecologie is de basis van wat we doen, maar het maatschappelijk draagvlak is bepalend voor het kunnen uitvoeren van ‘ecologische besluiten’: of we ze uitvoeren, en hoe en wanneer we dat doen.
- Fauna is integraal onderdeel van ons denken en doen, gelijkwaardig aan vegetatie of abiotiek, waar in het verleden onze aandacht zich vooral richtte op abiotiek en vegetatie – omdat zij vaak bepalender zijn voor de ontwikkeling in een natuurgebied.
- De immateriële waarde van fauna is in beginsel belangrijker dan de materiële waarde van de fauna: beleving gaat voor (economische) benutting. Terreinbeheerders werken voor de lange termijn, benutting (bijvoorbeeld

Dilemma

De bever is succesvol uitgezet en we zien op steeds meer plekken langs de rivieren en beken dat nieuwe burchten worden gemaakt. De bever vervult met verve zijn rol als beheerder van houtige planten, overal zijn de knaagsporen te zien. Mede daardoor is de bever een dier dat bezoekers aanspreekt en de beleving versterkt. In een enkel geval waarbij aan de voet van de dijk open water ligt met een steile oever hebben bevers in de dijk gegraven. Ook bij hoogwaters hebben we een aantal situaties meegemaakt waarbij de bever, op zoek naar droge plekken, gangen in de dijken heeft gemaakt. Deze graafactiviteiten versterken het proces van “piping” en kunnen onze dijken verzwakken. Momenteel wordt er door de rijksoverheid flink geïnvesteerd in de veiligheid tegen hoogwater.

Toepassen van de redenerlijn voor de dialoog

De bever is een inheemse diersoort (‘fauna hoort erbij en doet er toe’). Zijn succesvolle herintroductie heeft geleid tot een verrijking van de natuur langs de rivieren. Als enige diersoort die bomen ‘velt’ voegt hij dynamiek toe aan uiterwaarden en beekdalen, wat deze ecosystemen ten goede komt (‘eigen terreinen en doelen als uitgangspunt’). De (knaag-)sporen van de dieren zijn in het landschap goed zichtbaar en een struinctocht door de uiterwaarden kent een extra beleving wanneer deze sporen worden ontdekt, met als hoogtepunt de waarneming van de dieren zelf (‘fauna roept emoties op’).

We onderkennen het probleem van graven in dijken. Maar dat betekent niet meteen dat de bever een nieuwe plaag is die je moet verwijderen. Onder-

zoek in opdracht van Rijkswaterstaat leverde technische oplossingen en inrichtingsmogelijkheden. Zo is belangrijk dat tegen de voet van de dijk zo min mogelijk open water met bosschages langs de randen moeten liggen. Ook oplossingen als hoogwatervluchtplekken, het glooiend maken van de dijkvoet, of ingraven van gaas zijn mogelijk. Welke oplossing er uiteindelijk uit de bus komt is niet alleen aan ons als beheerder om te beslissen. In gesprek met omwonenden, waterbeheerders en provincie kunnen andere en betere oplossingen bedacht worden. Daaruit volgt pas welke technische oplossingen toegepast worden. Zodat we de bever blijven koesteren als bijzonder waterzoogdier van onze Nederlandse delta.

Nieuwe vestiging wild zwijn

Dilemma

In de afgelopen jaren worden er steeds vaker wilde zwijnen gesignaleerd in provincies waar zij lange tijd niet voorkwamen. Zo is in het najaar van 2010 de komst van twee wilde zwijnen op de Utrechtse Heuvelrug geregistreerd door een cameraval. In Limburg en Brabant hebben enkele rondzwervende wilde zwijnen inmiddels tot grotere populaties geleid. Ook in de grensstreek met Duitsland (Drenthe, Twente, Achterhoek) worden met regelmaat sporen van pionierende wilde zwijnen gezien. Vanuit onze terreinen op de Utrechtse Heuvelrug gezien zou de aanwezigheid van wilde zwijnen, in lage dichtheden, een aanwinst zijn en ook voor het publiek is het zwijn een aantrekkelijk dier om te 'spotten'. De landbouw wil geen wilde zwijnen vanwege de schade aan gewassen. Wat doen we nu?

Wij hebben als terreinbeheerder verschillende redenen om de wilde zwijnen te willen behouden. Ecologisch zijn ze een aanwinst (wroetgedrag, inheemse soort keert terug), en voor veel van onze bezoekers is hun aanwezigheid een verrijking van het gebied. Nadelen zijn er ook, zowel binnen als buiten natuurgebieden. De kans op aanrijdingen op wegen, landbouwschade en overlast voor particulieren als de dieren hun tuinen weten te vinden, ongewenste effecten op een aantal kwetsbare natuurdoelen etc.. Te grote populaties wilde zwijnen worden daarom maatschappelijk niet snel geaccepteerd en maatregelen zijn dan nodig. Op gebied van preventie is veel te bereiken, maar deze maatregelen kunnen behoorlijk ingrijpend, impopulair (verlagen maximum snelheid) of kostbaar (hekwerken, schadevergoedingen) worden bij grote populaties. Daar staat tegenover dat er ook partijen zijn die er op vooruit gaan als er wilde zwijnen aanwezig zijn zoals horeca ondernemers en jagers.

Toepassen van de redeneerlijn voor de dialoog

Voor ons is het wild zwijn in principe welkom, zijn rol als 'tuinman' van de natuur is zeer waardevol en zijn gedrag gewenst. Voor de marketing van een gebied is de aanwezigheid van wilde zwijnen een pré; zowel qua horeca als

op het gebied van excursies/ beleving. Voor onze terreinen en onze bezoekers is de komst van wilde zwijnen dus overwegend positief. We realiseren ons ook dat onze burens daar misschien anders tegenaan kijken. Uiteindelijk moet de provincie beslissen om het beleid al dan niet aan te passen. De provincie zal dus de afweging moeten maken tussen alle belangen en wensen die in een natuurgebied spelen. Wij zullen in ieder geval bij de provincie bepleiten dat wilde zwijnen geleidelijk mogen terugkeren in de natuurgebieden. Wij aanvaarden in dat geval de consequentie dat er dan ook minder leuke gevolgen zijn zoals afschot in onze terreinen en dat de dichtheden laag moeten blijven. Dat hoort er ook bij.

Vissen op het droge

Dilemma

In sommige gebieden waar we graag rietmoeras zien is het nodig om eens in de paar jaar het water af te laten. Zo kan het riet zich verjongen en blijft het vitaal. In een natuurlijk riviersysteem zou dit vanzelf gebeuren door wisselende waterstanden. Het menselijk ingrijpen is dus ter vervanging van een (verdwenen) natuurlijk proces. Het droogleggen van het moeras zal in dit specifieke gebied gepaard gaan met (grote) vissterfte.

Als terreinbeheerder willen we graag een vitaal rietmoeras. De periodieke sterfte van vis is een natuurlijk proces en voor sommige andere diersoorten een buitenkansje, zeker in de zomer als vis-eters (reigers, waterrallen, otters) opgroeiende of net-zelfstandige jongen hebben. In verhouding tot de totale vispopulatie stelt deze sterfte weinig voor, er zijn geen bijzondere soorten vis in het geding. Voor veel bezoekers en leden van visserijverenigingen echter is de sterfte van vis een toonbeeld van dierenleed en/of verspilling. Er zijn genoeg maatregelen te bedenken om een groot deel van de vis te redden. Maar willen we dit?

Toepassing van de redeneerlijn voor de dialoog

Vissterfte is geen doel op zich, vanuit het gebied bezien, maar als de natuurlijke omstandigheden leiden tot vissterfte is er ook vanuit de ecologie geen reden om deze te willen voorkomen. Stoppen met periodiek laten droogvallen van het moeras is geen optie. We willen in ieder geval graag draagvlak houden voor een vitaal rietmoeras. Het verplaatsen van de vis op kleine schaal zoals in een rivierbedding heeft een relatief kleine impact ecologisch gezien, maar een grote impact maatschappelijk gezien. Als de visserijverenigingen of anderen hier de vissen willen redden werken we daar dus aan mee.<

Meta Rijks, Theo Meeuwissen en Marjet Heins
m.rijks@staatsbosbeheer.nl